

לפרשת וישב – תשע"ב

על מים, תורה וחנוכה

דר' עמיחי פישלר

בפרשת השבוע שולח יעקב את יוסף "לראות את שלום אחיו", ויוסף הולך לחפש אותם - את אחי אנוכי מבקש". אולם, כאשר יוסף מוצא אותם בדותן, אחיו רוצים להרוג אותו. "הנה בעל החלומות הזה בא. ואתה לכו ונהרגו...". אולם, ראובן מבקש להצילו מידם ומבקש במקום להורגו ממש לזורקו בבור. הכתוב מתאר את הבור אליו זורקים האחים את יוסף "והבור ריק, אין בו מים". רש"י מעלה מיד את השאלה המתבקשת: אם הבור ריק, הרי שברור שאין בו מים. מדוע התורה צריכה לחזור ולהוסיף, שאין בו מים? רש"י מביא את המדרש ממסכת שבת: "מים אין בו, נחשים ועקרבים יש בו".

בעל הטורים מבקש להביא את המקור למדרש שמצטט רש"י, שכתוב "נחש שרף ועקוב, וצימאון אשר אין מים" ומכאן נראה כי מקום בו אין מים מצויים בו נחשים ועקרבים. אולם, עולה השאלה. הרי ראובן רצה להציל את יוסף, איך זה שלא פחד ראובן כי הנחשים או העקרבים יפגעו ביוסף. מתרץ זאת בעל אור החיים הקדוש: "כי ידע נאמנה כי חית השדה השלמה לו, ולא ירעו ולא ישחיתו הנחשים והעקרבים בזרע יעקב". יתכן וזו על בסיס הכתוב בישעיה: "לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קודשי, כי מלאה הארץ דעה את ה'...".

יש המפרשים כי התורה נמשלה למים, ולכן משמעות הפסוק היא כי בכל מקום, בפרט הבור הריק בו אין תורה, שכן התורה נמשלה למים. בהיעדר המים = תורה מתחילים להתפתח במקום דברי כפירה = נחשים ועקרבים, המזיקים את האדם. בעל הטורים מביא כי המילה ריק בכתיב חסר ("רק") מופיעה פעם בתורה: "והבור ריק, אין בו מים" לגבי בורו של יוסף, ו"כי לא דבר רק הוא מכם" העוסק בתורה. נמצאנו למדים כי הריקנות של הבור היא מהתורה.

אפשר אולי לומר שזו הסיבה שנכתב בכתיב חסר, ללא י, שכן הי' מציינת את שם ה'. בנוסף, הי' – הקטנה באותיות, מעידה על מידת הענוה. אדם, אשר בו מידת הענוה, אינו יכול להכיל את התורה. ייתכן ופה טמון חטאם של האחים. האחים חשבו כי יוסף מתגאה עליהם בדבריו ובחלומותיו. "המלוך תמלוך עלינו?!" אולם יוסף לא כיוון למידת הגאווה, אלא הביא את האמת כפי שהיא. הוכחה לכך שיוסף לא התגאה היא העובדה, כי גם בפוגשו את אחיו הוא לא כועס עליהם, ומכיר שהכל מאת הבורא. כפי שכותב הרמב"ן לבנו, שהסרת מידת הכעס מובילה למידת הענוה.

הרבי מחב"ד מסביר בהתאם לכך, מדוע התורה לא מציינת במפורש מה היה בבור. זאת כפי מה שאומר הבעל שם טוב: "כאשר האדם מפריד את עצמו מהשי"ת מיד הוא עובד עבודה זרה, ולא שיש דבר באמצע". גם כאן, עצם העובדה שאין תורה, מיד היא גוררת שהבור מלא ב"נחשים ועקרבים".

עובדה מעניינת היא כי מדרש זה קשור באדיקות לחנוכה. כך אומרת הגמרא במסכת שבת "אמר רב הונה דרש רב נתן בר מניומי משמיה דרבי תנחום נר של חנוכה שהניחה למעלה מ'כ' אמה פסולה כסוכה וכמבוא, ואמר רב כהנא דרש רב נתן בר מניומי משמיה דרבי תנחום מאי דכתיב (בראשית, ל"ז, כ"ד) "והבור ריק אין בו מים" ממשמע שנאמר והבור ריק, אינו יודע שאין בו מים אלא מה תלמוד לומר אין בו מים? מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו"

השאלה המיידית היא מה הקשר. ייתכן ולומר כי הפשט הוא שהבור שהיה עמוק מ- 20 אמה, אל ניתן היה לראות את הנחשים, ולכן לא פחדו האחים לזרוק את יוסף, מפני שבמרחק כזה אין העין רואה.

ר' צבי פנטון מסביר כי האיסור לשים את החנוכייה מעל 20 אמה הוא מפני חוסר היכולת לראות את החנוכייה ולפרסם את הנס. אולם איך אפשר שלא להרגיש בנס. אומר ר' פנטון שהבור של יוסף הוא הוכחה שלא תמיד מרגישים בנס. לפעמים אנשים מתעלמים, כמו שהאחים הצליחו להתעלם מהנס שיוסף לא נפגע מהנחשים בשל צדקתו. עדיין הם ביקשו לתלות את הצלתו במקורות אחרים.

הסבר נוסף הוא שאדם נמשל לבור. כמו ר' אליעזר בן הורקנוס. בבור זה האדם יכול למלות מים = תורה. אולם אם הוא לא ממלא מים סופו שהבור יתמלא בנחשים ועקרבים. תרבות יוון ביקשה למלא את חוכמתו של האדם בדברים אחרים, כמו פילוסופיות. אולם, אם הבור לא יכיל גם מים, סופו שגם הפילוסופיות לא יישארו בו, אלא רק דעות מקולקלות. על כן אנו מבקשים להדגיש את ניצחוננו על התפיסה היוונית. לא ניתן למלא רק בחוכמה. צריך גם תורה.